

норми, етичні стандарти і бажання інших. Дуже погано переносять критику і зауваження в свою адресу. Схильні до роздратування, образ і підозрілості.

4. Діти, схильні до прояву негативізму. Відрізняються підвищеною вразливістю і вразливістю. Основні риси: егоїзм, самовдоволення, надмірна зарозумілість. Все, що зачіпає їх особу, викликає відчуття протесту. Ці діти розсудливі, дотримуються традиційних поглядів, зважують кожне своє слово, і це часто захищає їх від непотрібних конфліктів і інтенсивних переживань. Часто міняють активний негативізм на пасивний – замовкають і розривають контакт. У дітей молодшого шкільного віку усе частіше зустрічаються спалахи агресії. Частіше проявляється агресія по відношенню до слабких учнів в формі насмішок, тиску, образ, бійок. Ініціаторами агресії є не окремі діти, а угруповання, агресивна поведінка стає більш організованою.

Основні висновки. Отже, жорстокість, руйнівництво та інші прояви ворожої деструктивності різко зростають вже серед учнів початкової школи, тому постає проблема своєчасної діагностики агресивної поведінки молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб.: Питер, 2001. 352 с.
2. Фурманов І. А. Агресія і насилля: діагностика, профілактика і корекція. СПб.: Речь, 2007. 480 с.

Анастасія ІГНАТОВА,

студентка 2 курсу

факультету фізико-математичної,

комп'ютерної та технологічної освіти

Науковий керівник: **Віктор ЧУМАК,**

к. психол. н., доцент (БДПУ)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність. Дивергентне мислення є дуже важливим компонентом професійної діяльності людини, особливо в сучасних умовах.

Ступінь досліджуваності проблеми. Проблеми розвитку творчого мислення, зокрема, у процесі навчальної діяльності досліджували психологи Є. Н. Кабанова-Меллер, А. Б. Коваленко, Т. В. Кудрявцев, Н. О. Менчинська, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, С. М. Симоненко, М. Л. Смульсон, Т. М. Третьак, В. М. Чернобровкін, І. С. Якиманська та інші дослідники [1, 252; 2, 164; 3]. На жаль, проблема створення масової і якісної освіти, що задовольнить потреби людини нового покоління, поки що не розв'язана. Переважна більшість лекцій у вищих закладах освіти проводиться на основі пояснювально-ілюстративного навчання (на принципі передачі готових знань). Таке навчання не сприятиме розвитку дивергентного продуктивного мислення, воно сприяє формуванню, передусім, репродуктивного мислення і пам'яті. Традиційне навчання не задовольняє сучасні потреби суспільства. Розвиток дивергентного продуктивного мислення студентів, формування

пошукової, творчої діяльності можливе завдяки урахуванню психологічних засад проблемного навчання.

Мета і методи дослідження. Проблемна ситуація характеризує такий стан суб'єкта (студента), який вимагає нових знань про предмет, способи або умови виконання дії. Засвоєння або відкриття нового збігається в даному випадку з такою зміною стану суб'єкта, що становить мікроетап в його розвитку. Вирішення виниклої проблемної ситуації, таким чином, збігається з процесом становлення елементарних психічних новоутворень. Ці новоутворення можуть відноситися до різних елементів засвоєної дії або рисам особистості. Проблемна ситуація складається тоді, коли колишні засоби і способи виконання діяльності недостатні, коли людина ставить перед собою нові, нестандартні цілі. Головним елементом у проблемній ситуації є невідоме, нове, те, що повинно бути відкрите для правильного виконання дії, правильного виконання поставленого завдання. Така ситуація переживається людиною як щось незрозуміле, несподіване, таке, що турбує і дивує. У людини виникає смутне враження: „Щось не те!”, „Щось не так!” Усвідомлення проблемної ситуації може початися із здивування (з якого, за Платоном, і починається всяке пізнання), з невдачі, з ускладнення. Щоб створити проблемну ситуацію у навчанні, потрібно поставити студента перед необхідністю виконання такого завдання, за якого знання, що підлягають засвоєнню, займатимуть місце невідомого. Побачити проблему, сформулювати її означає частково зрозуміти її, і якщо не вирішити проблему, то знайти шлях, спосіб, метод вирішення. Отже, вирішення проблеми не тільки знімає її, але і ставить нові проблеми.

Сутність дослідження. На думку вчених (І. О. Теплицький, С. О. Семеріков) розвиток дивергентного продуктивного мислення (саме цей вид мислення є засобом породження оригінальних ідей, розв'язування задачі іде в усіх можливих напрямках, із розглядом якомога більшої кількості розумних варіантів) необхідно здійснювати через переключення „...з абстрактної моделі на реальну ситуацію і навпаки ... ставити питання більш узагальнено ... розглядати явища з різних точок зору”. Психологи встановили, що мислення людини ширше, ніж просто розв'язування задач. Мислення необхідне і для постановки проблеми, і для засвоєння знань, і для розуміння тексту. Мислення, – за твердженням С. Л. Рубінштейна, – це пізнання, яке приводить до розв'язання поставлених перед людиною проблем і задач. С. Л. Рубінштейн відзначив, що мислення починається там, де виникає проблемна ситуація. Іншими словами, де немає проблеми, немає і мислення у строгому сенсі цього слова. Проблемна ситуація завжди містить, з його точки зору, дещо, що потрібно заповнити, визначити. Мабуть, результатом її вирішення буде або нове для суб'єкта знання, або ж видозмінений спосіб дії. Проблемне навчання викликає інтерес завдяки тому, що воно створює умови для творчого засвоєння знань і цим сприяє розвитку дивергентного продуктивного мислення.

Основні висновки. За результатами дослідження можна зробити висновок, що розвиток дивергентного продуктивного мислення студентів, формування пошукової, творчої діяльності можливе завдяки урахуванню психологічних засад проблемного навчання. Успішне розв'язання задач є

неможливим без уміння ефективно управляти власною (учінневою) діяльністю, без відповідальності та самоактивності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смульсон М. Л. Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми. *Актуальні проблеми психології : Психологічна теорія і технологія навчання* / за ред.: С.Д. Максименка, М.Л. Смульсон. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Т. 8. Вип. 6. С. 250–259.

2. Чернобровкін В. М. Психологічні аспекти прийняття рішень у проблемних ситуаціях педагогічної діяльності як мисленнєвого процесу. *Стратегії творчої діяльності: школа* В. О. Моляко / за ред. В.О. Моляко. Київ: Освіта України, 2008. С. 160–202.

3. Чумак В. В. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ у віртуальному освітньому просторі. *Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми: матеріали II міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Київ, 20 трав. 2013 р. Київ, 2013. URL: <http://www.newlearning.org.ua> (дата звернення: 09.03.2020).*

Юлія КЛІШКО,

студентка 3 курсу

факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв

Науковий керівник: **Віктор ЧУМАК,**

к. психол. н., доцент (БДПУ)

ПРОБЛЕМА МОБІНГУ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Актуальність теми. На даному етапі свого розвитку Україна знаходиться на шляху до євроінтеграції, що вимагає покращення умов праці та збільшення заробітної платні. Це обумовило збільшення конфліктних ситуацій у переважній більшості колективів та призвело до недотримання загальноприйнятих норм взаємовідносин у трудових колективах, основним проявом яких є моральне та психологічне переслідування. Негативною спонукою даного соціального явища є скорочення робочих місць, що може викликати у працівників боязнь втратити своє робоче місце та сприяти появі некоректних проявів поведінки по відношенню до колег по роботі.

Вивченням даної проблеми займалися зарубіжні науковці (Х. Лейман, С. Бродський, Л. Ваніорек, Т. Коляда О. Сорока Г. Лещук, І.Г. Малкіна-Пих, Т.Ю. Базаров, А.В. Скавитін, А.В. Соловйов, М.С. Агафонов, К.Х. Рекош, Е.Л. Доценко, С.О. Дружиллов та інші). Ними вивчалися такі аспекти даної проблеми: причини виникнення мобінгу, його різновиди, психологічні наслідки, вплив психологічного клімату в колективі на розвиток мобінгу. Частота проявів даної проблеми спонукає до пошуку нових шляхів її вирішення.

Мета дослідження: вивчення теоретичних аспектів даної проблеми та пошук шляхів її вирішення.

Термін «мо́бінг» (від англ. mob — юрба, знуцання) — систематичне цькування, психологічний терор, форма психологічного тиску у вигляді